

T.C

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
FEN EDEBİYAT FAKÜLTESİ

MOĞOL İMPARATORLÜĞÜ VE CENGİZ HAN
KADRİ YILDIZ

TARİH BÖLÜMÜ
LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
YAR.DOÇ . DR . AHMET ALTINTAŞ

2016 AFYONKARAHİSAR

T.C

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
FEN EDEBİYAT FAKÜLTESİ

MOĞOL İMPARATORLÜĞÜ VE CENGİZ HAN

KADRİ YILDIZ

TARİH BÖLÜMÜ

LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

YAR.DOÇ . DR . AHMET ALTINTAŞ

2016 AFYONKARAHİSAR

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	5
ÖNSÖZ	6
GİRİŞ	8

BİRİNCİ BÖLÜM

MOĞOLLARDA TEŞKİLATLANMA

1.1.MOĞOLLARDA İKTİSADİ HAYAT.....	9
1.2.MOĞOLLARDA KABİLE TEŞKİLATI.....	10
1.3.XII. ASIRDA ORTA ASYANIN SİYASİ DURUMU.....	11
1.4.MOĞOLLARDA KIZ KAÇIRMA	

İKİNCİ BÖLÜM

MOĞOL İMPARATORLÜĞÜ VE CENGİZ HAN

2.1.CENGİZ HAN'IN HAYATI.....	12
2.2.MOĞOLLARDA GECİM KAYNAĞI.....	13
2.3.MOĞOL GİZLİ TARİHİNDE CENGİZ HAN'IN SOYU.....	14
2.4.CENGİZ HAN'IN LİDERLİĞİ.....	26
2.5.CENGİZ HANIN ACIMASIZLIĞI.....	29
2..6.CENGİZ HAN'IN İLK SAVAŞI.....	30

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CENGİZ HANIN FETİHLERİ

3.1.FETİH SONRASI ANADOLU.....	31
3.2.BATI ANADOLUNUN TÜRKMEN TARZINDA ŞEKİLLENMESİ.....	32
3.3.MOĞOLLARIN YAĞMA SEFERLERİ.....	34
3.4.CENGİZ HAN'IN HARZEMŞAHLAR SEFERİ.....	35
SONUÇ.....	37
BİBLİYOGRAFYA.....	38
KAYNAKÇA.....	39

KISALTMALAR

a.g.e :	Adı Geçen Eser
b.k:	Bakınız
c :	Cilt
cev :	Çeviren
d.i.a:	Diyanet İslam Ansiklopedisi
Syf :	Sayfa
s :	Sayı
M.g.t :	Moğol Gizli Tarihi
A.t :	Altan Topçi
T.t.k:	Türk Tarih Kurumu
Yay:	Yayınları

ÖNSÖZ

Cengiz Hanın kurduğu imparatorluk yaklaşık yedi yüz yıl boyunca dünyanın yarısına sahip olmuştur. Gözü pek bir liderin dünyaya hediye ettiği bu yeni imparatorluk , dünya tarihi açısından çok önemli sonuçlar meydana getirmiştir. Orta Asya kavimlerinden XIII. Asrın başlarına kadar orta Asya'nın ücra bir çölünde yaşayan, batı ve doğunun kültür dünyasında adı sanı bilinmeyen küçük bir göçebe ve yarım avcı klanın, birden bire bir göç olarak doğması, asırlar görmüş kuvvetli köklü imparatorlukları silip süpürmesi, doğu ve batının muazzam kültür sahalarını işgal ederek büyük bir göçebe imparatorluğu kurmaya nail olması, XIII. Asırdan beri bütün medeniyet dünyasında merak uyandırmış ve Moğolların tarihi, temas etikleri muhtelif milletler tarafından tespit edilmiş, bu kavmin menşei ve imparatorluğu kuran Cengiz Han'ın şahsı asırlarca tarihçileri meşgul etmiştir.

Moğol tarihi üzerinde yapılan araştırmalar ve incelemeler, Bilhassa XIX. Asırda farklı milletler arasında büyük yankı uyandırmıştır. XX. Asır başlarından itibaren, Mongolistik ve Sinoloji alanındaki ilerlemeler sayesinde daha derinleştirildiği malumdur. Bununla beraber Moğolların umumiyetle Orta asya devletleri ve kavimlerinin, içtimai ve iktisadi tarihleri pek az öğrenilmiştir. Hele 1920 -1930 yıllarında Avrupa milletlerini bilhassa Cengiz Han'ın şahsi hayatı ,kahramanlığı ve teşkilatçılığı o kadar alakalandırmıştı ki farklı muhtelif dillerinde 'Cengiz Han'ın şahsi hayatı, kahramanlığı ve teşkilatçılığı o kadar alakalandırmıştı ki, farklı dillerde 'Cengiz Han' adını taşıyan bir çok monografi, makale, roman, yazı dizisi yayınlanmıştır. B.Vladimirtsov bu eserinde camuga ve Cengiz Han'ın mücadelelerinin iç yüzü, ve Moğol kabilelerinin mücadelesini irdelemeyi amaçlamıştır.

Bu tezimi yazmamda yardımlarını esirgemeyen hocalarıma ve hata ve yanlışları düzeltmemde emeği gecen Ahmet Altıntaş hocama sonsuz teşekkürlerimi sunar.

ÖZET

Bu tezimin amacı cengiz Han'ın bilinmeyen yönlerini açıklamaya çalıştım. Bunun Türk tarihi açısından gerekli olduğunu düşünüyorum Temuçin, babasının tatarlar tarafından öldürülmesinden sonra zor yaşam koşulları altında ve uzun mücadeleler neticesinde 1196 tarihinde Moğol İmparatorluğunu kurmuş, ve 1206 yılında ise Cengiz han unvanını almıştır. Cengiz Han, Moğol kabilelerini buyruğu altında birleştirerek dünya tarihinin Bitişik sınırlara sahip en büyük imparatorluğu olan Moğol imparatorluğunu kurdu. Bunun yanında oldukça güçlü bir ordu kurmuş ve tarihin en başarılı ordu liderlerinden biri olmuştur.

Anahtar kelimeler: Cengiz Han, Moğol İmparatorluğu

ABSTRACT

This research did not known for genghis khan i think this thesis necessary for turkish history . After the murder of his father by the tatarians, temujin established the mongol empire in 1196 under severe living conditions and as a result of long struggles and took the title of genghis khan in 1206 Genghis Khan has united the Mongol tribes merged under the command of him.The biggest empire the has been history of World adjacent bordered founded it Besides it established a very strong army than mongol empire.Became he is one of history's most successful military leader.

Key Word: Genghis khan,Mongol Empire

GİRİŞ

Çengiz hanın hayatının ilk yılları hakkında pek az bilgi vardır.

Bu tezimin amacı Cengiz Han'ın liderliğini ve devlet adamı yönünün hiç Değinilmemiş ve tarihe büyük katkılarını farklı bir bakış açısıyla ele almaktır. Pek az kaynak bu döneme ilişkin bilgiler vermektedir. Çengiz hanın küçük bir kabilede dünyaya geldiği rivayet edilmektedir. Babası ona Temuçin ismini, onun Temuçin üge isminde bir lideri yakaladığı için verdiği ileri sürülmektedir. Başka bir rivayete göre ise elinde bir kan pıhtısıyla doğmuştur ki bu da kabile Tarafından savaşçı bir şahsiyet olacağına yorumlanmıştır. Moğol devletinin son hükümdarı Kutala'nın yeğeni Börçigin'in lideri Yesügey'in büyük oğludur. Annesi höelin, onggirat boyunun olkumat kabilesindendi. Çengiz Han babası tarafından kabul han ambagai ve kutula hanın akrabasıydı. Buldukları topraklar (jin)hanedanının egemenliği altında bulunmaktaydı. Ve tatarları desteklemeleriyle1161'de kabul hanın egemenliğine son verildi. Çengiz hanın babası yesugey Dağılan Moğol kabilelerin başına geçmiş, ancak tayıçyut kabilesi ile rekabet Yaşıyordu. 1161'den sonra tatarlar çok güçlenince, çin hanedanlığı desteğini Tatarlardan keraitlere cevirdi. Çengiz hanın 3 erkek kardeşi (hazar kasar kaçiun) bir de temulin adında bir kız kardeşi (temulin) vardı. Ayrıca, iki de üvey kardeşi(belgutey , bekte) vardır .

BİRİNCİ BÖLÜM

MOĞOLLARDA TEŞKİLATLANMA

1.1.MOĞOLLARDA İKTİSADİ HAYAT

Moğollar XII. Asırda kabileler halinde yaşamaktadırlar. Genel Ana Hatlarıyla Yaşadıkları coğrafya Baykal gölü civarında, (yeni sey) ırmağının yukarı mecrasında ve irtiş boylarında yaşıyorlardı. Kulun – buir gölünden başlayarak Altay dağlarının cenubi yamaçlarına kadar uzanan geniş bozkırlarda Ve yaylalarda göç ediyorlardı. Moğollar avcı bir topluluktur. Yabani hayvan avcılığı Çok gelişmiştir. Bunun yanında balıkçılıkta yapılmaktaydı. ¹

Ormanda yaşayan Moğol kabileler kayın ağacının ve diğer ağaçların kabuklarından yapılan hafif alacık salaşlarda yaşarlardı. Bozkırda yaşayan kabileler ise Keçe çadırlarda yaşarlardı çoğunlukla, genelde maral-geyik² ve karacayı ehlileştirdiği ve bunların etinden ve sütünden yararlandıkları bilinmektedir. Ayrıca eşyalarını da bu hayvanlara yükleyerek taşıma işlevini de yükletmişler.

Atı da binek hayvanı olarak kullanmışlardır. Atların hızlı koşmasıyla avlanmak Kolaylaşmıştır. Genel olarak bu avların derisinde elbise ve keçe denilen ayakkabı yapmışlardır. Genel kanı avcılık ve çobanlık yönündedir. Bunun Yanında iktisadi hayatın temellerini hayvan yetiştirme teşkil ediyordu. Moğol kabileler keçi koyun sığır ve at beslerdi. Moğol göçebeleri ise Senede birkaç kez göç ederek sürülerine ot ararlardı.

---

¹ B.Y.Vladimirtsov “ Moğolların İctimai Teşkilatı” Türk Tarih Kurumu Yayınları , 2. Baskı , sayfa 57. Ankara .1987(çeviren Abdulkadir inan)

² A.g.e (Vladimirtsov) göre dağ öküzünden bahsedilmektedir.

1.2.MOĞOLLARDA KABİLE TEŞKİLATI

Moğol kabile teşkilatının esas unsurunu oymaklar oluşturur. Bu yüzden kabileler arası münasebetler çok dikkatle tasvir edilir. Moğollarda pek eski zamandan beri kabileyi ve kökü muhafaza etmek adeti mevcuttur. Moğol kabileleri cengiz döneminde herkes asker sayılmıştır. Kabileler savaş zamanında top yekun savaşa katılırdı. Bir kabile güçsüz iken saldırıya uğrayabilirdi. Kadın ve malları başka kabilenin eline geçebilirdi. Kabileler arası kan davası çok yaygındır.

Mesela borjigin kabilesinden anbagai tatarlar tarafından yakalandı. İntikamının Alınmasını kabilesine vasiyet etmiştir. Böylece bunlar tatarlarla on üç defa çarpıştılar. fakat intikam hislerini tatmin etmemişlerdir. Bundan sonra tatarlar yesugey bahaturu zehirlediler. Bunun üzerine Cengiz han tatarları mağlup etikten sonra şöyle demiştir. Bütün tatar erkeklerini öldürme şerefine nail olduk demiştir. Tatarlar babamızı zehirledi demiştir. Kalan tatarları köle yapmıştır. İki kabile arasında kin ve savaş sürekli devam etmiştir. Ta ki cengiz han tatarları siyasi ve askeri alanda bitirene kadar bu sürekli kan davası şeklinde devam etmiştir. Bir kabile bir yerden başka bir yere göçerse onun yerine başka bir kabile konar.³

---

³ A.g.e. (Vladimirtsov) syf 90- 93

1.3.XII. ASIRDA ORTA ASYA'NIN SİYASİ DURUMU

XII. Asırdan beri Asya kıtasının iç bölgeleri uygarlığa doğru olan bu ilk adımı atmış, fakat bunu daha öteye taşıyamamış toplulukların ve Ulusların yerleşim yeri olmuştur. Bu kavimler evcilleştirdikleri hayvan sürülerini yetiştirerek ve otlatarak yaşamlarını sürdürürlerdi. Bu alanlarda yaşayan hayvanların çimen ve ot yiyerek bölgenin Bozkır olmasına neden olmuş. Zamanla ot bulmak için göçebe kabileler Oluşmuştur. Ot bulma gereksinimi bozkırın zor şartlarına uyum gereği Yaşam şartları ve Asya'nın kuru havası savaşçı yapmıştır. Bu kabilelerin birbiriyle savaşmasına kadar gitmiştir. Ova ve bozkırlarda keçe çadırlarda yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Zamanla yerleşmeler ortaya çıkmış ve Asya'nın ender savaşçı kabileleri döğmüştür.

1.4.MOĞOLLARDA KIZ KACIRMA

Moğol kabileleri arasında sürekli birbirlerinin kızlarını ya da mallarını kaçıрма hadiseleri görülmektedir. Bazen evlilik çağına gelen erkek çocuklarına başka kabileden kız istemek yaygındır. Bazı durumlarda erkekler kendi kabilesinden Kız alamıyordu. Başka kabileler arası kız ya da erkek çocuklarını iç güveysi aldıkları da görülmektedir. Bir genci müstakbel karısının evine güveyliğe verme adeti vardır: yesugey bahadırla anlaştıktan sonra daysecen ona şöyle demiştir. Kızımı vereceğim sende bize oğlunu güvey olarak bırakıp git demiştir. Yesugey de buna razı olmuştur. Ve dokuz yasındaki oğlunu temucini day seçenin evine güvey olarak bırakmıştır. Ana tarafından olan akraba ile zevce tarafından olan akraba aynı anlama geliyordu.

İKİNCİ BÖLÜM

MOĞOLLAR VE CENGİZ HAN

2.1.ÇENGİZ HAN HAYATI

Büyük bir bozkır imparatorluğu kurmuştur. XII. Asırda Moğol kabileleri ikiye ayrılırdı: Birincisi: Baykal gölü civarında, yenisey ırmağının yukarı mecrasında ve irtiş boylarında yaşayanlar;

İkincisi: bozkır çobanları dediğimiz (kulun buir) gölünden başlayarak altay dağlarının yamaçlarına kadar uzanan geniş bozkırlarda ve yaylalarda göç ediyorlardı. Bir kısmı ise gobi çölünün öteki tarafında büyük çin seddi yakınında ki yerleri işgal etmişlerdi.⁴ Ancak XIII. yy başlarında Timucin'in kurduğu Moğol imparatorluğu ile olmuştur. Timucin uzun mücadelelerin ardından bütün Moğol aile, aşiret ve kabilelerini tek bir çatı altında toplamayı başarmıştır. 1206'da cengiz (çingiz) Han adını almıştır. 1209 yılına kadar sırasıyla kırgız ,merkit, Nayman ve uygurları idaresine aldı. Moğolistan 'a tam anlamıyla hakim olarak cebe Noyan vasıtasıyla eski düşmanı Güçlüğ (güçlüğ küçlük) yönetimine giren Karahitay topraklarını ele geçirdi. Cengiz han kuzey cinde hüküm süren cin devletine karşı başlattığı savaşı ise Ancak halefi ögeday tarafından sona erdi.(1234)Cengiz han yaptığı idari , içtimai ve askeri düzenlemelerle kendisine nispetle Cengiziler diye anılan Moğolları tarihlerinde ilk defa düzenli bir teşkilata Kavuşturdu ve onları cihan devleti telakisiyle yeniden yapılandırdı. Moğol yazı Kültürü de ilk olarak bu dönemde yaygınlık kazandı.⁵ Nihayetinde ağustos 1227 yılında cengiz han ölmüştür.

---

⁴ A.G.E(vladdimirtsov).Syf .89

⁵ Türkiye Diyanet Vakfı."İslam Ansiklopedisi."Diyanet yayınları. Sayı 30. Çilt 30 sayfa 225-226 .İstanbul .2005

2.2.MOĞOLLARIN GEÇİM KAYNAKLARI

Moğol kabilelerinin bazıları ormanlarda yaşarlardı. Bazıları ise bozkırlarda yaşarlardı. ormanlık alanlarda yaşayanlar avcılık hayvancılık bozkırdakiler ise keçe çadırlarda yaşarlardı. ticaret ve at yetiştiriciliği yaparlardı. Bunun yanında hayvancılık ve sığır besiciliği ile de uğraşmışlardır. Bunu yanında cengiz han la birlikte yağmacılık, ve başka kabilenin mallarına el koyma gibi vakalarda görülmüştür. Bazı aileler tarım da yapmıştır . küçük aile nadir görülür. Kabileler şeklinde Yaşayışlarını sürdürmüşlerdir. böylece hayata kalma şansları artmıştır. Avcılık ve yağmacılıkla geçinirlerdi. Baskınlarda ok kullanılırlardı. Kadınları da harp ederdi. Güneşe taparlardı. Yasak tanımazlardı. Koyun , sığır, deve, at , merkep, katır, domuz yetiştirirlerdi. Bir kadına sayısız erkek sahip olabilirdi.⁶

---

⁶ Aytekin Gezici "Cengiz Han" Tutku Yayınları ,1. Baskı sayfa , 268. A Ankara . 2013

2.3.MOĞOLLARIN GİZLİ KİTABINDA CENGİZ HAN'IN SOYU

Cengiz Han tarihteki en kudretli liderlerden biridir. Cengiz Han'ı

Ata ve oğullarını anlatan pek çok eser yazılmıştır. Bunlar, Moğol mitolojisinin önemli belgelerindedir. Bu belgeler Moğol tarihi ile birlikte Türk tarihi için de önemlidir. Bunlar içinde Defter-i çingiz-name

Adlı eser diğer eserlerden farklıdır. Prof.Dr . Tuncer gülensoy'un bu konuda kaleme aldığı bilimsel makale alanında genel kabul görmüş

Muteber bir kaynak olarak kabul edilir.⁷ Gülen soy bu makalesinde Defter –i çingiz-Name, cengiz –name ve şibani-name'den yola çıkarak bir soy kütüğü oluşturmaya çalışmıştır. şimdi bu makalenin geniş bir özetine göz atalım. Dünya yaratıldığından beri pek çok cihangir imparator ve devlet yöneticisi gelip geçmiştir. Mısır'da firavunlar, Mezopotamya'da nemrut Filistin'de Hz. Süleyman, Orta Asya'da mitolojik hayatıyla Oğuz Kağan, İran'da pers imparatoru Dariyus , Makedonyalı İskender, Hun Türklerinin başbuğu Attila tarihte derin izler bırakabilenlerden bazılarıdır. Fakat Çingiz [Cengiz](=deniz, umman, okyanus) Han ise devlet ve ulus yönetenlerin en güçlüsü, en yaratıcısı, en fatihi idi. Onun atalarının ve kendisinin doğuş efsanesi, Moğol mitolojisinin önemli belgelerindedir

Dünya sinemacılığı içinde Firavunların ,Nemrut'un, Hazret-i Süleyman ve saba melikesi Belkıs'ın, Hunlar adı altında Attila'nın, Makedonyalı İskender'in, vb. tarihe mal olmuş kişilerin filmleri yapıldı. Ama hem Moğolistan'da, hem Amerika filmciğinin kalbi Holywood'da (üç kez), hem Japonya'da , hem de cin de filmleri yapılan, belgeselleri çekilen cengiz Han gibisi yoktur. O, yalnız orta Asya, Çin, Hint, Japonya, Rusya'yı değil, Doğu Avrupa ülkelerinin tamamını etilemiştir. Cengiz Han'ın adı geçince yalnız savaşlar akla gelmez. Onun askeri dehasının yanında kültürler arası taşıyıcılık gibi olağan üstü bir görevi yerine getirdiğini, 'İpek Yolu'nun işlek ve emin bir hale gelmesindeki rolünü, ipek , ipekli kumaş, barut ve matbaa gibi Uygur Türkleri tarafından ilk kez kullanılıp sonradan Çin li le re mal edilen pek çok

⁷ Cengiz han 'ın soy Kötüğü başlığıyla Türkoloji Araştırmaları'nda Temmuz 2007 tarihinde yayınlanan makalenin tam adı; 'Moğolların Gizli Tarihi, Altan Topçı, Defter-i Cingiz-name, cengiz-name ve Anonim Şibani- Name'ye göre Cengiz Han'ın soy kütüğüdür.

unsurun Batıya taşınmasındaki payını unutmamalıyız. Birkaç yüz yıldır orta Asya'da yapılan kazılardan, han saraylarının yanında taş döşeli yolların, alttan ısıtılmalı hamam ve evlerin, su kanallarının cengiz Han zamanında daha geliştirildiğini öğrenmekteyiz.

Doğumu gibi hayatının her safhası ve ölümü de birer efsane olan cengiz Han'ın ata ve oğullarını, yani öncül ve ardıklarını anlatan pek çok eser yazılmıştır. Bu eserlerin klasik olanlarını yazdıkları dönemlere göre şöyle sınıflandırabiliriz.

a)Şamanizm'in izlerini taşıyan eser

Mongol-un Niguça Tobçıyan/ yü 'an-ch'ao pi –shi [= Moğolların Gizli Tarihi]. Bu eser, Türk Türkologları tarafından prof. Dr. Ahmet Temir tarafından Almanca ve Rusça tercümelemleri, Moğolca aslıyla karşılaştırılarak Türkçeye tercüme edilmiş ve 1948 yılında Türk tarih kurumu yayınları arasında neşredilmiştir. Eserin dili üzerinde Tuncer Gülen soy tarafından doktora çalışması yapılmış; ayrıca eser, altayistik, folklorik ve etnografik açıdan incelenmiştir.

b) Budizm'in izlerini taşıyan eser

Topçı[=Altın kronik].

Mongolistler tarafından 17. Yüzyılda yazıldığı tahmin edilen bu eser, Charles Bawden'in İngilizce tercümesi Moğolca aslı ile karşılaştırılarak, Tuncer Gülensoy tarafından tercüme edilmiş ve TTK-Belleten'inin 151,196 ve 199 sayılarında giriş + notlar+ dizin halinde, 3 bölüm olarak yayımlanmıştır.

c) İslamiyetin tesiri ile yazılmış eserler

1.Cengiz-name, Ötemiş Hacı adlı bir kazak bilgini tarafından , Arap harfleriyle Çağatayca olarak kaleme alınan eserin bazı yazmaları Türkiye’de Z. Korkmaz ve M.kafalı trafında incelenmişse de bu güne kadar herhangi bir neşri yapılmamıştır. M.kafalı’nın çalışmasının bittiği ve basıma hazır olduğu kendisi tarafından belirtilmiştir. Yine ötemiş hacı’nın Cengiz-name’sinin Kazakistan’da bulunan ve kiril harfleriyle transkripsiyonu ve Rusça tercümesi Yayınlanan nüshasını Tuncer gülen soy tarafından Latin harfleriyle transkripsiyonu yapılarak, Türkçe tercümesi ve dizini ile birlikte yayına hazırlanmıştır.

2.Anonim şibani-name: XVI. Yüzyılda, Çağatay Türkçesiyle , kimin tarafından yazıldığı belli değildir. 1849 yılında Kazan’da Arap matba harfleriyle berezin tarafından yayımlanmıştır. Bu basma nüsha, Yakup Karasoy ve Mustafa Toker tarafından Türkiye Türkçesine serbest tercüme ile aktarılmış, esere izin ve basma nüshanın tıpkı basımı eklenmiştir. Bu eserlerin dışında, Altan debter, Köke Depter ,çinggis Kagan-u çedig gibi Moğolca, Defter-i çinggis gibi Çağatayca Türkçesiyle yazılmış eserler de bulunmaktadır. Bu eserlerin her biri Türk ve Moğol dili, tarihi, folkloru ve etnografyası açısından önemlidir.

Büyük Moğol hükümdarı cengiz (çinggis)-kağan ve onun şeceresi ile ilgili olarak yazılmış eserler Moğol Tarihi ile birlikte Türk tarihi için de önemlidir. Mongol –un Niguça topçıyan (Moğolların Gizli Tarihi)’ adlı Moğolca eser, Moğolların efsanevi şeceresinde başlayarak cengiz han’ın oğullarının hayatlarını ve savaşlarını da anlatır.

Bu eser aynı zamanda Moğolların bozkır hayatını, folklor ve etnografyasını yansıtmaları bakımından da önemlidir.XVI. yüzyılda yazılmış olan ‘altan Topçı’ Moğolların efsanevi şeceresini Budizm felsefesine göre ve kişi adlarından bazılarının imlasını farklı kaydeder.

Konumuzun daha iyi anlaşılabilmesi açısından cengiz kağan’ın efsanevi atalarına ve onların MGT ile AT ‘de geçen şecerelerine kısaca bakmak gerekecektir. Çünkü hem MGT’nde, hem de AT’deki ‘yaratılış efsanesi’ birbirinden çok farklıdır.

MGT cengiz Han 'ın atalarını şöyle tanıtır(1 2 3 4) [Çinggis haahan-u huca'ur de'ere tenggeri-eçe cayagatu törüksen Börte-çino acu'u.]

'1. Çinggis hahan'ın cediti yüksek tanrının takdiriyle yaratılmış bir bozkurt idi, eşi beyaz bir dişi geyik idi. Onlar denizi geçerek geldiler onan nehrinin kaynağı ile burhan Haldun(dağı) civarına yerleştiklerinde BATAÇIHAN adlı bir oğulları oldu.

2.Batacihan 'ın oğlu TAMAÇA, tamaca'nın oğlu HORİÇAR-MERGAN, horiçar Mergan'ın oğlu A'UCAN- BOROUL,A'ucan Boro'ul'un oğlu SALİ- HAÇA'U sali –haca u nun oğlu YEKE – NİDUN, yeke- Nidun'un oğlu semso-çi , semsoci'nin oğlu HARCUCU

3.harcu'nun oğlu BORCİGİDAİ- MERGAN, mangholçin hoa ile evli idi

Borcigidai- mergan'ın oğlu TOROHOLÇİN- BAIYAN borohcinho 'a ile evli olup boroldaisuyalbi adlı genç bir hizmetçisi ile dayir vr boro adlı iki atı vardı. Toroholçin'in oğulları DUVA-SOHOR VE DOBUN – MERGAN idi.

4.Duva –sohor, alını ortasında yalnız bir göze sahip olduğu halde, üç günlük yolu görebiliyordu.”

MGT'nin 59. Paragrafından itibaren cengiz-han'ın adını görmeye başlarız:”59 Bu sıralarda ,Yesugai-ba'atur Tatarlardan Tecucin-uge'yi,Hori- buha'yı ve başkalarını esir olarak getirirken, Ho'leun-ucin hamile idi. onan nehri yanındaki Deli 'un boldah'da ikamet ederlerken, tam orada cinggis-hahan dünyaya geldi. O doğarken sağ elinde saka[=içine erimiş kurşun doldurulan ve oyunda kullanılan kemik] büyüklüğünde pıhtılaşmış kan tutuyordu. Tatarlardan Temuçin uge'nin getirildiği zamanda doğduğu için , ona bundan dolayı TEMUÇİN adı verildi.

60. Yesugei ba –atur'un Hoelun-ucin'den emucin, HASAR, HACİ'UN, TEMUGE adlarında dört oğlu, TEMULUN adında bir kızı oldu. Temucin dokuz yaşında iken coçi-hasar yedi yaşında idi. Haçi'un elçi beş,Temuge-otçigin de üç yaşında idi. Temulun daha beşikte idi.

Temucin heniz dokuz yaşında iken babası onu evlendirmek için torgut kabilesine mensup olhuno ut'larda (yani) kendi dayısından kız istemeye

gider. 61.paragraftan itibaren artık temucinin çocukluk ve gençlik yılları; tayçi'utlar tarafından esir alınması kereit'lerden ong Han ile dostluğu ve merkitlerin ortadan kaldırılması anlatılır. Bozkır savaşları ,Temucin'in Çinggis-hakan unvanıyla Moğol hükümdarı ilan edilmesi 104.paragraftan itibaren anlatılır.

Cengiz Han'ın düşmanlarının andası camuha etrafında birleşmeleri, camuha'nın cengiz Han'a karşı geçici üstünlüğü ve yenilmesi 127. Paragraftan itibaren anlatılır.268.paragrafa kadar onun başarıları, fetihleri anlatılır.268. paragrafin sonlarında çinggis –hahan, domuz yılında(1227)tanrıya yükseldi. onun ölümünden sonra, Tang'ut halkından alınan çoğu şeyi Yesugey Hatuna verildi. denilerek ardıllarının hayatları anlatılmaya başlar.282.paragrafta da Mgt'nin yazılışının bitiği anlatılır.

Altın topçı adlı Moğolca eser MGT'den arklı olarak 126 paragraftır. Eserin 3. Paragrafı ve4. Paragrafin ilk satırları MGT'de göçrülmeyen bir şecereyi ihtiva eder ki, bu şecere mitolojik olup, tibet Budizm inin tesiri altında ortaya çıkmıştır. AT'de verilen şecere takip edildiğinde görüleceği üzere Moğolların menşe efsanesinde ve MGT de KURT olarak adı gecen Börte çinoa (/çino), buradda insan olarak karşımıza çıkar. Keza , Börte çinoa'nın kuzeye doğru çıkıp Tenggis Denizi (Baykal Gölü)ni geçtikten sonra yabancı bir memlekete gelerek 'Goooa' maral(veya: goa Maral MGT'nde ho ai-maral) adlı bakire bir kızla evlenmesinden de goa maral ın 'insan 'olduğunu görüyoruz

AT'deki bu ifadeler, Türk ve Moğol yaratılış efsanesi ile uyuşmamaktadır. Burada dikkati çeken bir husus da MGT deki tenggis [=Baykal gölü]un kuzeyden güneye geçildiğidir. Çünkü Moğolların yerleşme merkezi ve kutsal dağı olan Burkan kaldun dağı tenggis'e göre güneyde, orhun nehrine göre doğuda kalmaktadır. AT'deki ifade ise Börte çinoa'nın güneyden kuzeye çıktığını belirtiyor.

Yine AT'nde Börte cinoa sanki Moğol olmayan bir kişidir.ve gooa maral ile evlendikten sonra Moğol kabilesinin bir mensubu olmuştur. XVI.yüzyılda , ötemiş haçı adlı bir türk tarafından cağatayca yazılmış olan 'cengiz name' ile yine cağatayca yazılmış bir başka eser olan 'Defter i Cinggis' de gecen olaylar, rivayetlere göre anlatıldığı için

MGT'ye göre çok farklıdır. Yazan kişinin Müslüman olması, olaylarda adı geçen Moğol asıllı çağatay hükümdarlarının da Müslümanlığı kabul etmiş olmaları olayların anlatımını farklı kılmaktadır. Bu eserde geçen pek çok olay ,MGT ve AT'de yer almaz. Moğolların gizli tarihi ile Altan topçı 15. paragrafı birbirine benzemektesede de bu benzerlik kelimesi kelimesine bir benzerlik değildir.Aşağıda altan topçı'nin ilk dört paragrafı verilerek MGT ile aralarında görülen farkı dikkat çekilecektir. Own suvasti siddam bğyğk Boddhisatvaların doğuşunu iyi ve meşhur hakanların menşelerini, onların Hindistan ve tibet'ten sonraki başlangıçlarını toplayarak anlatılacak.

Defter –i çingiz- name adlı eser de her üç eserden farklı olup Cengiz han'ın şeceresini Hz.Nuh aleyhiselamdan başlatır. Fakat cengiz hanın öncüllerinden bazıları islamiyetle, bazıları türk mitolojisi bazıları da Moğol mitolojisi ile iç içedir. şecere şöyledir:

HZ.NUH

Oğulları

Kızları

Ham Sam Kenan Yafes

Rehab Zeheb Zühüd Zehüt

Bakır Han

Ucan Han

Evez Han

Kök Han

Boğara Han (boğra/boğranda)han

Kara Han

Künüm Han (künüm Mergen)

Rucam(ucam/ucam boğrıl)

Sem(esem)sawçı

Salar sawçı

Sengeberun(senge oğlu semberun/Berun)

Kaçu Mergen(kacuman han)

Kara duman(kara sawçı duman/karatan)

Turumtay seçen Tuncer

Tumaul Mergen

Duyın bayan

CİNGİZ HAN

Yöçi Han Caday Han Kerey han

Tolay Han

Moskova da han oldu.

Yöçi Han

Sayın Han

Sartak Han

Burtak (purtak han /PRTAK)Han

Toktoga Han

Canıbek Han

Berdibek Han

Şıbak Han

Murtaza Han

Küçüm Han

Ali Han

Aarslan Han

Burhan Sultan(/Han)

(Urus ülkesinde hapis olunup islam dininden döndü.)

Cengiz Han'ın yaşadığı olaylar arklı anlatılmaktadır. Defter-i Çingiz-name'nin müellifinin verdiği şecere şöyledir:

ALTUN HAN (Karısı:KÖRLEWİÇ)

(Akdeniz'in içinde malta şehrinin hanı)

ÜLEMALİK KÖRİKLİ(kocası :Tumawul Mergen)

(altun han ile körleviç in kızı)

(oğulları)(1)(2)

BÖDENE –TAY

BELGÜ –TAY

(ikisi,kalmak eşlinin soyudur)

ALANGO DUYIN BBAYAN(Tanrıverdi duyın)

(altun han neslinden.(IŞIK'TAN olan çocuk)

Tölikli'nin kızı. Bödene- tay ile I

Belgu –tay'ın yengesi)

OĞULLARI

BODONCAR KAGIN – CAR SALÇUD

(Kıyat uruğunun soyu)(katay uruğunun soyu)

(salçatürüğünün soyu/Acem halkı)

Defter-i Çingiz- Name'de alango 'nun oğlu olarak adı geçen cengiz han efsanevi bir kişiliğe sahip olup belirtisi şöyledir.

Ak giysili gök atlı ,altın börklü, yüzü gayet görklü, altın Sasaklı, Erkek cıraylı(=çehreli), Cebrail gibi görklü(=körklisınlı)dür.) cengiz Han'ın ardıllarının hayatı, savaşları, nasıl ve ne zaman öldükleri ötemiş Hacı'nın 'cengiz name'sinde bazen teferruatı ile anlatılmaktadır. Defter-i çingiz-name de hem duşın bayan hem de Alango'nun neslinden gösterilen cengiz hanın şeceresi MGT ninkinden Çok farklıdır. Bu şecere için Moğolların gizli tarihi ve Altan Topçı ye göre Çingiz Han'ın şeceresi adlı makaleye bakılmalıdır.

Şibani-name 'nin I. Bölümü 'alan kova' zamanına kadar. Oğuz Han'ın destanı ;Kün Han'ın padişahlığı; ay han; kök han; tingiz han; il Han; tür bin Feridun ile savaşı ,alan kovanın soyunun anlatılması ve destanı ; doşun bayanın destanı ve Halnin anlatılması alan kova kıssası; Bozoncar hanın destanı dotum min hanın destanı; kaydu Hanın destanı, baysungur hanın destanı, tümüne hanın destanı, kabul hanın destanı, kutuula Han'ın destanı;Yesugey bahadır

Baratın bahadır destanı ,Cingiz Hanın destanı adlarını taşımaktadır. Bu destanlar içinde şecere bakımından bizi ilgilendiren bölümlerde verilen bilgiler Türk mitolojisi ile de yakından alakalıdır. 'yulduz Han'ın börte cine adlı bir oğlu varmış.çok itibarlı olan börte çine'nin hatunu ve kuması çokmuş Büyük hatunundan kötü maral adlı bir oğlu varmış

İfadesinden, Börte çinenin Altan topçı'den de gördüğümüz gibi insan olması dikat cekiçidir.

Şiban-i name'ye göre şecere şöyledir.

MENGLİ HOCA(Kıyat kavminden)

YULDUZ HAN

BÖRTE CİNE(Karısı ve kuması pek çokmuş)

Koti maral(büyük hatünündan olup,diğer oğlanlardan daha yakışıklıymış)

OTÇİ KIYAN

TAMAÇ

(büyük oğlu)

KOBAÇU MİRGEN

KUCUM BUĞRUL

YEKE NİDUN

SAM SAVÇI

KALIV KUÇU

DOBUN BAYAN(Karısı :alankova)

Dobun bayan genç yaşta ölünce, alan kova bir mudet kocasız kaldı. bir zaman sonra Ak evin penceresinden alan kovanın Şecersine nur girer. o bu durumdan korkar ve hayran kalır. Korkusundan hiç kimseye söylemez. durum böyleyken doğurması yaklaşınca, koçasını ağabeyleri, küçük kardeşleri, hısım akrabaları bir araya gelip sen kocasız hatundun, boyun neden kısaldı. diye sordular. o benim temizliğime hak taala tanıktır. benden kötü iş beklemeysin dedi. Ben ne diye öyle bir iş yapayım demiştir.

YOKUN KATAKİ

BUYUK OĞLU ORTANCA OĞLU KUCUK OĞLU

Katakan kavmi salciyut kavmi nirun nesli

Buka

BUKATAY

(HAN OLDU)

DOTUM MİN HAN(karısı munulun)

CENGİZ HANIN 7. ATASI

9 oğlu var

En küçüğü kaydü

Monulun hatunu ve sekiz oğlunu celayirliler öldürdü.

KAYDU (CENGİZ HAN'IN 6. ATASIDIR)

BORATAY

BA Ysungur çarkla linkum

CENGİZ İN NESLİ(TAYİÇYUTLARIN NESLİ)

ERİGEN VE CİYUTLARIN NESLİ

5.ATSIDIR

TÜMÜNE HAN

CENGİZİN 4. ATASIDIR(9 OĞLU VAR 20 30 BİN CADIRLIK
BOYLAR BAĞLI

KABUL HAN

9 OĞLU VARMIŞ

Cengiz'in 3. Atasıdır.

ELENCİK[=Halkına iyi bakan] (derler)

UGİN BUGAK BARTAN BAHADIR KUTUGTU MENGÜ
KADA'AN

BAHADIR KUTULA KAAAN TÖDEN ONCİGİN

(kıyat yürkinler)(birkaç oymaklar oldu.)

Kabul Han'ın bu altı oğlu da çok yiğit ve yürekliydiler. Hepsi bir anadan doğmuştur. Anaları kongrat kavminden KULUKOVA'dır

Anlamı temiz kişi demektir. Kabul handan sonra KUTULA KAAN padişah oldu. İri yarı birisi olduğu söylenir. Onun sesi bir fersah öteden duyulurdu. Hıçkırığının sesi dağların sesine benzerdi. Eli ayı pençesine benzerdi. Öfkelendiği vakit iki kişi zor tutardı. Yine öfkelenince yaş ağacı ortasında kırabilirdi. Kış geceleri soğuk olduğu zaman büyük ağaçları yakıp yalın ayak ateş kenarında uyurmuş. Ateşten fırlayan korlar bedenine değdiğinde hiç aldırış etmezmiş. Bir bitin kendisini dişlediğini zannedermiş. Bir öğün yemekte bir koyunu yermiş ve büyük bir tülüm kırmızı içermiş. Bununla da doymazmış onun daha bir çok vasfı varmış.

BARTAN BAHADIR

[Cengiz Han'ın büyük babasıdır. Moğollar büyük babaya EBÜGE derler burkut kavminden SİYÜNGİL KUÇİN adlı bir hatun almıştır. Bu hatundan 4 oğlu oldu.]

MÜNGGEDEDÜN KIYAN NEKÜN TAYŞI YİSÜGEY BAHADIR

DARİNAY OTÇİĞİN

TEMUÇİN/ ÇİNGİZ HAN ÇUÇİ KASAR KACİYUN TEMUGE OTÇİĞİN BİLGUTEY NOYAN

Yisügey'in karısı olkunut kavminden ovelun küçin(veya içegez)idi

Temuge otçigin'in adındaki otçigin otçigin yurt ve aş sahibi demektir ona otçu Noyan da derlermiş. Anasının akrabalarından alkunut kavminden (SANDAK ÇİN) adlı bir kızla evlenmiş. O çok yapıcı ve dost biriymiş . her gittiği yere bağ bahçe saray yaparmış. Bilgütey Noyan başka anadan olduğu için ona itibar etmezlermiş. Cengiz Han miladi 1155 yılının ocak ayı on iki hayvanlı Türk takvimine göre domuz yılında doğmuştur. Doğduğu zaman kolunda kadehe benzer bir ben varmış. Onu uğur sayıp adını temucin koymuşlar beş esere göre özetlediğimiz çengiz hanın şeceresi Şamanizm, Budizm ve İslam inançlarına göre büyük farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıkların yorumu burada yapılmayacaktır. Yalnız şunu belirtmekte yarar vardır.

Şecerelerin içinde Moğol mitolojisine en uygun olan ‘Moğolların gizli tarihi’ (monggolun nigca topçıyan) dır. Son söz olarak şunu söyleyebiliriz: cengiz han yalnız Moğol kavminin değil, aynı zamanda Türk ve Türkleşmiş başka kavimlerin de sahiplendiği büyük bir cihan imparatorudur.⁸

2.4.CENGİZ HAN’IN LİDERLİĞİ

Temuçin 12 yaşındayken babasının öldürülmesi üzerine kabile Dağılma noktasına gelmiş ; ancak annesi ulun hatun, oğlu büyüyene kadar yönetimi eline almış ve Oymak ‘ın birliğini muhafaza etmeyi başarmış. Cengiz Han’ın benzersiz liderlik ve komuta etme yeteneğinin bu yaşlarda şekillenmeye başladığı söylenir.

Moğolları tek bir devlet altında toplama gayesiyle hayatı savaş meydanlarında geçmiş cengiz Han’ın uzun mücadelelerden sonra tüm Moğol kabilelerine önderliğini ve hakimiyetini kabul ettirmiş. Dönemin en güçlü devletlerinden Çin’i ve Harzem şahları Bozguna uğratan cengiz Han’a 1206 yılında Moğollistan’ın tek gücü haline gelince onon ırmağı kıyısında tüm kabillelelerden temsilcilerin katıldığı kurultayda kağan unvanı verilmiş. Cengiz sanının da aynı dönemde verildiği sanılıyor. Bu tarihten sonra bir kabile lideri değil, tarihin o güne dek gördüğü en geniş sınırlara sahip imparatorluğunun hakanı olmuş. Öyle ki fethettiği toprakların Büyük İskender’in ele geçirdiklerinin neredeyse dört katı büyüklüğünde olduğu bilinir.

Pek çok göçebe Moğol kabilesini bir araya getirerek böylesi geniş sınırlara ulaşan bir imparatorluk kuran cengiz Han’ın çağdaşlarına fark attırarak kimi özel yeteneklerle donanmış olduğunu kabul etmek gerek. Ancak ismi kanlı savaşlarla anılan birçok tarihsel kişilik gibi cengiz han hakkında birbiriyle bağdaşmayan görüşler söylene gelmiş . kimilerinin lanet yağdırdığı bu lider , onlar için toprak fethetme sevdasının ağına düşmüş bir barbardan başkası değilken, diğerleri için çağında

⁸ Aytekin Gezici’ Cengiz Han ’tutku yayınevi 1.baskı s .49 Ankara 2013

görülmemiş bir organize ve disipline etme yeteneğine sahip benzersiz bir devlet adamı Moğollar'ın hem en çok sevdiği , hem de en çok korktuğu Hükümdarları cengiz Han'a aksi kutuplardan yapılan yakıştırmalar şöyle:

Moğollar yaşadıkları bölgenin sert iklimi nedeniyle zor şartlarda sürdürüyorlarmış. Kuzey'de Sibirya'nın etkisiyle kışları oldukça sert ve soğuk geçerken, güneydeki Gobi çölü oldukça kavurucu ve kurak yazlara onları mahkum ediyormuş. Bu nedenle göçebe olan ve kabileler halinde yaşayan Moğolların evleri kıl çadırlar, yaşam alanları da mevsimsel şartlara göre değişen Asya bozkırlarıymış. Hareketlerini kısıtladığı için yanlarında oldukça az miktarda yiyecek stoğu taşıyabilen Moğol kabilelerinin, yiyecekleri tükendiğinde kan dökülmememesi şartıyla diğer kabilelere saldırdıkları oluyormuş. Bu göç şartlarda yaşam mücadelesi veren ve birlik halinde hareket etme yeteneğinden yoksun Moğolları tek bir çatı altında toplamayı başaran cengiz han, Moğolların gözünde kabile savaşlarına son veren, onları ortak bir amaç etrafında toplayarak sosyal, ekonomik ve politik bir birliğin kurulmasına ön ayak olan bir kahraman kurtarıcıdır.

Cengiz Han'a yapılan kötü yakıştırmalara fetihleri süresince sorumlu tutulduğu kıyımlar ve kültürel hazinelerin yerle bir edilişi sebep olarak gösterilebilir. Bunun yanında cengiz Han'ın asya topraklarında dur durak bilmez ve sistematik ilerleyişi, bir çok halkı yerinden edişi, kullandığı ileri savaş teknolojisi pek çokların gözünde gaddar ve cani bir adam portresinin oluşması için yeter de artar bile böyle denilebilir.

Cengiz Hanın liderlik becerileri sadakat kavramı etrafında şekillenir. Kayaklara bakılırsa politik ve askeri hiyerarşisine bağlanabilecek yetenek ve istekte kişileri ordusuna katıyor, kendi liderlerine bağlılık gösteren kişilere düşman ordudan olsalar bile arka çıkıyor, onlara zarar vermekten kaçınıyormuş. Cengiz Han'a göre yetenekli olan herkes yükselmek ve terfi etmek konusunda eşit haklara

sahipmiş. Göçebe olarak yaşamış olmanın etkisiyle kişisel servete pek metelik vermez ve fetihler esnasında eline gecen değerli malları kendisiyle savaşınlara ve bağılılık gösterenlere dağıtırmış.

Cengiz han orduyu tüm Moğol kabilelerinin üyelerinden oluşturmuş , bu da orduya belli bir kabilenin ya da zümrenin sadakatinden ziyade tüm Moğolların bağılılığını sağlamaya yarıyormuş.

Ülke topraklarını düzenli bir şekilde organize eden cengiz han, halkı uzun süredir hasret kaldıkları birlik , nizam ve güvenliğe kavuşturmuş. İddia edilenlere göre seyyahlar ve tüccarlar cengiz han'ın egemenliği altındaki topraklarda korku ve tehlikeden uzak özgürce gezebiliyorlarmış.

Cengiz Han'ın kaya değer bir savaş taktiği onun ne kadar kararlı bir komutan olduğunun kanıtı olacak nitelikte bir kanıttır. Sıra dışı bir komutandır. Sistemli bir şekilde disiplini sağlarmış, karşı gelenlerin gözlerinin yaşına bakmazmış şiddetli cezalara çarpardı. Yetenekli insanları ödüllendiren bir komutandır. Kurduğu imparatorluk sınırlarının büyümesini sağlamış .⁹

---

⁹ Aytekin gezici " Cengiz Han" Tutku Yayınları . 1. Baskı. Syf .260 .Ankara .2013

2.5.CENGİZ HANIN ACIMASIZLIĞI

Dünya tarihinin gelmiş geçmiş en büyük işgal ve istila hareketlerinden birisi sayılan Moğol istilasını ,genelde dünya , özel’- De İslam Tarihi’nin son derece önemli ve ilgi çeken olaylarından biridir. Bu istilanın sebep olduğu büyük hadiselerden biri , Kayı boyunun Ana_ Dolu’ya yerleşerek burayı vatan tutması ve Osmanlı imparatorluğu gibi Yüzyıllarca Kafkaslardan Avrupa ortalarına, Karadeniz’den yemen’e ve Afrika içlerine dek uzanan geniş coğrafyayı hakimiyet altına alan bir Devlet kurmasıdır. Moğollarla Müslüman Türk Unsurları arası ilişkiler, Genelde düşmanca bir seyir izlemiş ve nihayet Timürlenk’le Yıldırım Bayezid han arasındaki çarpışma(Ankara Savaşı 1402) Osmanlı Devleti açısından büyük bir talihsizlik olmuştur. Devlet gelenek, teşkilat Müesseselerininin Moğollardan kısmen etkilenmesi gibi tartışmalı iddialar mevcuttur.

Osmanlılar Moğolları daima yabancı bir düşman unsur olarak görmüştür. Fakat 1. Dünya savaşı öncesi yıllarda aydınlar arasında geniş taraftar bulan bazı batılı akımlarında etkisiyle cumhuriyetin ilk dönemlerinde Moğolların Türklüğü ve Moğol Türk akrabalığı dil kültür benzeşimleri gibi bazı alanlarda çalışmalar yapılmıştır. Bu faaliyetler geleneğe bağlı Tarih uzmanlarını rahatsız etmiştir. Meseleyi asli haliyle ortaya koymak Ve yanlışlara işaret etmek üzere bazı yayınlar yapılmıştır. Mesela Tahir ul Mevlevi Timur ,cengiz Hülagü gibi şahsiyetler hususunda nesep gütme adetini tenkit için bir dizi makale kaleme alınmıştır. ‘İslam askerine’ unvanlı yazı dizisinde doğulu kaynaklardaki Moğol istilasında bahseden bazı parçaları derleyip bir arayaGetirerek bu

kavmin Müslümanlara yaptığı zulümleri anlatanYaptığı zulümleri anlatan tahir-ül Mevlevi ,bu gibi kimselerin Türklere mefahiri milliye olamayacağını” gençlere ancak Müslüman Türk büyüklerinin anlatılmasının faydalı olabileceği fikrini ortaya koymaya çalışmış ve söz konusu yazı dizisi içinde önemli Müslüman Türk şahsiyetin hayat ve mücadelesini, İslam Hizmetlerini anlatmaya gayret göstermiştir .Tahir ül Mevlevi bu yazılarında bir kısmını cengiz ve hulagu Mezalimi adıyla kitaplaştırmıştır”(sebillürreşed kütüphanesi neşryati Serisi (aded 22)”)Arasında yayınlanan eser tahirul Mevlevi bu husustaki düşüncelerini Yansıtan en önemli çalışmalardandır.

2.6. CENGİZ HAN’IN İLK SAVAŞI

Yesugey’in hakim olduğu ve ölümü üzerine oğluna bıraktığı kavim, her birinin başında kendi beyinin olduğu pek çok farklı topluluktan oluşuyordu. Tüm bu beyler yaşadığı süre boyunca Yesügey’in egemenliği altında olmaktan ve onun liderliğinden memnundular. Onların fikrine göre , yesugey onları yönlendirmede ve düşmanlarına karşı giriştikleri savaşları yönetmede gayet becerikliydi .fakat o ölüp de halefi olarak ardında sadece on üç yaşında bir erkek çocuğu bıraktığında, kabilelerden bir kaçı isyana kalkıştı. Bu reislerden özellikle ikisi kendilerinin ülkeyi bir çocuktan çok daha iyi bir şekilde yönetebileceklerini düşünüyorlardı. Böylece kendi aralarında, onlara katılma eğilimi gösteren diğer toplulukları da içlerine alarak bir ittifak kurdular. 30 bin adamdan oluşan bir ordu toplayıp Temuçin’e savaş açtılar. Bunlar Camuka ve Tayıçkut, Cengiz Han’ın liderliğinde memnun değillerdi. Bunlar kendi aralarında birleşip diğer Kerait ve Merkit beyleri , Oyrat beyleri Dörben ve Katakın, Tatar, Salciut, vb kabileler Cengiz Han’a karşı Tayangın çevresinde birleşmişlerdi. Cengiz han’a karşı savaş hazırlık yapıyorlardı. Tarihçilere göre bu asilerin sayısı 30 bin civarında idi. Savaş başladı korkunç bir çatışma olmuştur. Moğol ordusunun merkezini kontrol eden cengiz han kesin zafer kazanmıştı. Öfke ve zafer çılgınlıkları birbirine karışmıştı. tayıçyut öldürüldü. Çamuka kaçmayı başardı. Bu savaştan sonra cengiz Han’ın cesareti artmıştır. Her ne kadar annesiyle birlikte bu savaşı yönetmiş

olsalar da bu galibiyet onun büyük bir imparatorluk kurmasında etkili olmuştur. bunun verdiği esaretle daha sonraki savaşlarda hep kendine güvenmiştir. Ve rakip düşmanlarına hep şöyle demiştir: ya teslim olursunuz ya da yenilirsiniz. Hiç korku nedir bilmeyen bir cengaver olmuştur.

Liderlik için iki arkadaşı mücadelesini görmekteyiz. Moğol toplumunda devlet yönetimini ele geçirmek için her şey mubah manasına gelmektedir.¹⁰

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CENGİZ HAN'IN FETİHLERİ

3.1 .FETİHLER SONRASI ANADOLU

Kösedağ savaşı sonrası Anadolu'da da oluşan otorite boşluğu önce büyük Moğol imparatorluğu doldurmaya çalışmıştır bununla beraber diğer Moğol kolu olan İlhanlılar Anadolu'yu hakimiyeti altına almaya çalışmıştır. Moğollar ,gerek Türkiye Selçuklu devletinin mirasçısı konumunda olan Türkmen beyliklerini itaat altına almak için sürekli Anadolu'ya sefer düzenlemişlerdir. Moğol kuvvetlerinin bir kısmı sürekli olarak Anadolu'da kalmıştır. nedeni ise baskı ve kontrolü elinde tutmak için sürekli hazır beklemişlerdir. Buna rağmen Türkmen beeyleri fırsat buldukça Moğollara karşı isyan ediyordu. Türkiye Selçuklunun yıkılışa doğru gittiğin gören beylikler bağımsızlık hareketlerine girişiyorlardı. ilhan Olcayto muhamed hudabende (1304-1316) da Anadolu'da Moğol hakimiyeti ve otoritesini sağlamak için emirül umera emir çobanı üç tümenlik(30.000 asker) bir kuvvetle Anadolu'ya gönderdi. Emir çobanın Anadolu'daki vazifesi, Konya ve diğer bazı şehirleri ellerine geçirmiş olan Türkmenleri itat altına almak ve Anadolu

¹⁰ Jacob Abbott' Cengiz Han'' İlyâ yayınları. 1. Baskı (Çeviren: şebnem duran) İzmir.2009

da Moğol otoritesini tam olarak kurmaktı. Anadolu'ya elen emir coban ordugahını sivas ile Erzincan arasında yer alan karanbük' te kurmuş ve bütün türkmen beylerini huzurunda itaat ve tabiyet arz etmeye çağırmıştır. Buna karahanlılar ile Osmanlılar dışındaki beylikler gelip hediyeler ile itaat etmiştir. Emir coban Anadolu beyliklerini zorla itaat ettirdikten sonra güneyde memluklere karşı önlem aldı. Ardında iran'a çekildi. Ardında ilhan Olcayto Muhamed hudabende öldü. Henüz çocuk yaşta olan Ebu Said İlhanlı tahtına geçti. Devlet işleri vezirlerin elindeydi. Askeri işler de emir çobanın elindeydi. Bu dönemde emir çoban İlhanlı devletinin en kudretli şahsiyeti olmuştur. Ancak daha sonra Ebu said ile emir çobanın arası bozuldu. Ve emir coban ebu said tarafından öldürüldü. Fakat daha sonra ebu said arkasında şehzade bırakmadan öldüğü için İlhanlı devleti yıkılma tehlikesiyle baş baş kalmıştır. ¹¹

3.2.BATI ANADOLU'NUN TÜRKMEN TARZINDA ŞEKİLLENMESİ

XIII. Yüzyılın ilk baslarında Moğol istilasında kaçan topluluklar batı Anadolu'nun uçlarına yerleşmişler hızla gelişen bu durum karşısında Türkiye Selçuklu idaresi iskanda çok yetersiz kalmıştır. Bu süreçteki ilk hareketlenmelerde Türkiye idarenin kötü yönetimi ve yönetiminin tetiklediği babai isyanları tesirli olmuştur. bölgede babai nüfuzunun hızla artması, Selçuklu idarecilerini tedirgin etmiş ve bunun yansımaları Türkmenler üzerinde baskıların daha da artması şeklinde olmuştur.

Bu kargaşa ortamı Moğol istilalarına davetiye çıkarmıştır. bunun üzerine Selçuklu idarecileri ahi ve Türkmenlerin öldürülmeleri, mallarının müsadere edilmesi, ağır vergiler yüklenmesi, tekkelerine el konulması şeklinde kendini göstermiştir. Devletin nüfuzunu ortaya koyamaması, Moğol kumandanlarının ve onlar adına hareket eden Selçuklu idarecilerinin zulümlerini daha da artırarak devam ettirmelerini

---

¹¹ İsmail Hakkı uzunçarşılı "Moğoların selcuklu devletinden sonraki hakimiyetleri" TTK. Yay. Ankara 2008

sağlamıştır. Anadolu'da Moğol nüfuzunun azaldığı dönemlerde, malları yağmalanan, öldürülen Türkmenler isyan hareketlerini başlatmışlardır. Bununla beraber batı Anadolu'nu Türkmen tarzında şekillenmesiyle ilgili Bizans tarihçi şöyle demektedir.

Akropolites' e göre: Batı Anadolu'nun Türkleşmesinin daha çok Moğol istilası sonrasındaki dönemde gerçekleşen göçlerle sağlandığını belirtmektedir. XIII. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren doğu ve orta Anadolu bölgesini zapteden Moğollar bölgede büyük tahribat yapmışlardır.1530 a kadar batı Anadolu Moğol badiresini üzerinden atamadığını görmekteyiz. Bizans başta uçlara yerleşen Türkmen nüfuzunu görmezden gelmiştir. Ancak daha sonra bu nüfuzun çokluğunu görünce de karşıda Çıkamamıştır.

İbni batuta : bu hususta şöyle demektedir. Bölgeyi ziyaretinde Türkmenlerin bir cami inşasın bitirmek üzere öldüğünü belirtmiştir.(ibni batuta 1995) buralarda zaviyeler meydana getirmeye başlamışlardır.

Munecimbaşı : Türkmenlerin uçlara yerleştirmelerini 1. Giyasedin dönemini göstermektedir. (munecimbaşı,1995)

Türkmenler Anadolu'da çeşitli beylikleri meydana getirecekler bunun yanında imar faaliyetlerinde de bulunacaklardır. Kubbeli camiler imar faaliyetlerinden bir kaçıdır. Toplamda 260 cami, 625 mescit,406 zaviye, 39 kervansaray,186 hamam,38 imaret,31 Mualimhane Türkmenlerin batı Anadolu'yu şekillendirmesi açısından önemlidir. Gelen Türkmenlerin hoca Ahmet Yesevi gibi tarikatların etrafında bilgi alması Türk İslam sanatında yeni bir tarzın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Şeyh evhadud-din Hamid el- kirmani hoca Ahmed yesevi anlayışının Anadolu'daki Türkmenlerin içine yayılmasına atkı sağlamıştır.¹²

Halı dokumacılığı da gelişme göstermektedir.

---

¹² <http://birdeburadandinleyn.blogspot.com.tr/2013/07/mogollarin-anadoluyu-istilasi-sonrasi.html>
erişim tarih: 01.11.2016 saat:01:16:

3.3.MOĞOLLARIN YAĞMA SEFERLERİ

Moğol yağma seferleri sonucu Çin, Orta Asya yakın doğu ve

Ve doğu Avrupa'nın etnik ve kültürel yapısının yeniden şekillenmesinde Önemli rol oynamışlardır. Uygur, Kıpçak, Karluk vb. gibi Türk kavimleri Parçalanıp Moğol topluluklarının alt tabakalarını oluşturdular. Irak bölgesi Siyasal ve kültürel üstünlüğünü kaybetti; Moğolların önünde duramayan pek çok Türk boyu Anadolu'ya göç etti. Böylece Anadolu'nun Türkleşmesi hızlanmış oldu. Türkmen beyliklerinin kurulmasında etkili oldu. Moğollar 621 de yağma ve tahrip amaçlı başka seferlerde düzenlemişlerdir 625 yılında isfahan yağmalanmıştır. Bununla beraber Moğolların yağma anlayışı her önüne çıkan şehri yağmalayayım düşüncesi değildir. Örnek: Moğollar güney İran'a geldiklerinde Moğol hakimiyetini tanıyan fars atabeylerinin mallarına ve canlarına dokunmamışlardır.¹³

---

¹³ A.g.e. (Grousset ' göre).syf. 226

3.4.CENGİZ HANIN HARZEMŞAHLAR SEFERİ

Cengiz Han Karahitay topraklarını ele geçirmesiyle harzemşahlar'a komşu ölmüştür. 1218 'de 450 kişilik bir Moğol kervanının otrar'da kılıçtan geçirilip mallarının yağmalanması ve gönderilen elçilerinde öldürülmesi üzerine

Cengiz han ertesi yıl güçlü bir orduyla harzemşahlara karşı sefere çıktı. Sultan Alaeddin Muhammed b. Tekiş , Moğollara karşı meydan savaşı vermek yerine ordusunu şehirlere taksim ederek savunma savaşı yapmayı tercih etti. Ancak önce otrar, hucend, ve ardında buhara ve Semerkant düştü. Bu durumda mücadelenin imkansız olduğunu anlayan Alaeddin Muhammed Horosan üzerinden mazenderana ve oradan da hazar denizindeki abeskun adasına kaçtı. kısa bir süre sonra burada öldü.(şevval 617// aralık 1220)Yerine Celaleddin tahta geçti. Yaklaşık on yıl boyunca Moğollarla mücadele Etiyse de başarılı olamadı. 1220 -1221 yılında Moğol orduları horosan ve Irak-ı acem ve Azerbaycan'a giren Moğol orduları Kafkaslardan Karadenizin Kuzeyine geçtikleri zaman arkalarında yıkık bir harzemşah ülkesi bıraktılar.¹⁴

---

¹⁴ A.g.e. sayfa .226 (diyanet islma ansiklobedisi)

15

15

RESİM:https://www.google.com.tr/search?q=cengiz+han+resimleri&espv=2&biw=1366&bih=638&tbm=isch&imgil=gf8FyBc4XLbOuM%253A%253BIKeA_pU49t7CvM%253Bhttp%25253A%25252F%25252Fwww.intersinema.com%25252Fcengiz-han-2-filmi-resimleri%25252Fresim-6%25252F&source=iu&pf=m&fir=gf8FyBc4XLbOuM%253A%252CIKeA_pU49t7CvM%252C_&usg=_Izvuo9WQEdJVJRI87wlvkpJs7Y%3D&ved=0ahUKewi0rNqnp4jQAhWMLMAKHffCB5cQyjclNg&ei=Ae8YWPSnNozZgAb3hZ-4CQ#imgrc=gf8FyBc4XLbOuM%3A erişim tarihi: 01.11.2016: saat: 22.13

36

SONUÇ

Cengiz Han dönemi 13. Yüzyılın başlarında cengiz'in halasının kocası duş han Moğol hanı idi. Düş ölünce, oğlu olmadığı için yerine cengiz geçti. Cengiz çetin mücadelelerden sonra dağınık kabileleri toplayarak itaat altına aldı. Karakurum'da 1204 senesinde ilk Moğol devletini kurdu. Moğol tatar Hanlarının başı oldu. Cahil ve vahşi Moğol ve tatarlardan, işi gücü yağmacılık olan büyük bir ordu topladı. Moğolistan'ın etrafındaki ülkelere sefer açtı. On birinci yüzyıldan itibaren bazı Türk boylarının Hindistan'a Anadolu'ya ve Karadeniz'in kuzeyinden balkanlara göç etmesi Moğollara kolayca yayılma imkanı sağladı. Çengiz Han, 1218 yılına kadar doğu türlistan ve çin'i aldı. Harzemşah Devleti'nin Moğol elçilerini öldürüp bazılarının da sakallarını yakıp geri yollaması üzerine cengiz Han'ın 1219 'da Harezmşah devletine saldırdı.

Moğol ordusu; Batı Türkistan, Horasan , Kandeher, gibi devrin medeniyet merkezlerini tahrip etti. Buhara ,Semerkand, herat gibi kültür abidelerini yağmalayıp yıkmıştır. İslam medeniyeti telafi edilemeyecek darbeler indirdiler. Cengiz Han'ın İmparatorluğunda Cinli , Tunguz, Tibetli , Türk , İranlı, Afganlı, Arap , Ermeni , Rus ve Alanlara mensup çeşitli boy ve ırklar vardır.

BİBLİYOGRAFYA

Kadri Yıldız 09 Nisan 1988 'de Diyarbakır'da Dünya'ya geldi.1995 yılında sağlam köyü ilkokuluna başladı. 2013 yılında Afyon Kocatepe Üniversitesi Tarih bölümüne yerleşti. Şimdi 4.sınıfta halen okumaktadır. Boş zamanlarında İngilizce ve Web programcılığı üzerine çalışmalar yapmaktadır.

KAYNAKÇA

Jacob Abbott ‘‘cengiz han’’ ilya yayınevi 1.baskı (İng. Çev. şebnem duran) İzmir .2009

GEZİCİ Aytekin ’’cengiz Han ’’tutku yayınları,1.baskı Ankara .2013

VLADİMİRTSOV B.Y. (Çev. Abdulkadir inan)’’ Moğolların içtimai teşkilatı’’

Türk tarih yayınları 2.baskı Ankara 1987

HAYKIRAN Kemal Ramazan. İlhanlılarda Kültür ve Eğitim.
Basılmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü
Ankara 2015

GROUSET RENE (Çev. Dr. M .Reşat Üzmen) ‘bozkır imparatorluğu’
Ötüken yayınları 2. baskı . İstanbul. 1999

YAKUBOSKİY .a.yu. ‘Altın ordu ve çöküşü’ TTK yay. Cev. Hasan eren
X.Dizi. sa 15 yer belirtilmemiş. 1992

HACI Ötemiş ‘Cengiz-Name’ Türk Tarih Kurumu.2. baskı Ankara. 2014

ŞAHANOV Muhtar ’ Cengiz Han’ın Sırı’Da yay. Cev. Tural Rızayev.
İstanbul. 2002

BARTHOLD v. V ‘ Orta Asya Türk tarihi’ Kültür yay. Ankara 1975.

KAYA Mehmet Levent' Moğolların Gizli Kitabı' Kabalça yay. 1.
Baskı. Ankara 2011

EKLER

Dergiler:

<http://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=380208> erişim tarihi:01.11.16

<http://birdeburadandinleyin.blogspot.com.tr/2013/07/mogollarin-anadoluyu-istilasi-sonrasi.html> erişim tarihi:01.11.16

PDF' LER

Dr.şakir turan. 'Moğol İstilasi sonrasi Batı Anadolu'nun Türkmen tarzında şekillenmesi' 'acar.index' internet sayfası

DR. TURAN Şakir :file:///C:/Users/Pc/Downloads/5000135922-GÜLENSOY Tuncer :5000214095-1-PB.pdf erişim tarihi:01.11.2016:
saat:01:36.

UZUNÇARŞILI İsmail hakkı

file:///C:/Users/Pc/Downloads/5000157768-5000265191-1-PB.pdf

ERİŞİM TARİHİ.:01.11.2016 SAAT:20 :41

<http://www.turkishstudies.net/dergi/cilt1/sayi4/gulensoytuncer.pdf>

ERİÇİM TARİHİ: 01.11.2016. SAAT:22:20

<http://birdeburadandinleyin.blogspot.com.tr/2013/07/mogollarin-anadoluyu-istilasi-sonrasi.html>

RESİM

https://www.google.com.tr/search?q=cengiz+han+resimleri&espv=2&biw=1366&bih=638&tbm=isch&imgil=gf8FyBc4XLbOuM%253A%253BIKeA_pU49t7CvM%253Bhttp%25253A%25252F%25252Fwww.inter-sinema.com%25252Fcengiz-han-2-filmi-resimleri%25252Fresim-6%25252F&source=iu&pf=m&fir=gf8FyBc4XLbOuM%253A%252CI

[KeA_pU49t7CvM%252C_&usq=Izvvo9WQEdJVJRI87wIvkpJs7Y%3D&ved=0ahUKEwi0rNqnp4jQAhWMLMAKHffCB5cQyjcINg&ei=Ae8YWPSnNozZgAb3hZ-4CQ#imgrc=gf8FyBc4XLbOuM%3A](https://www.google.com/search?q=KeA_pU49t7CvM%252C_&usq=Izvvo9WQEdJVJRI87wIvkpJs7Y%3D&ved=0ahUKEwi0rNqnp4jQAhWMLMAKHffCB5cQyjcINg&ei=Ae8YWPSnNozZgAb3hZ-4CQ#imgrc=gf8FyBc4XLbOuM%3A)

HARİTA

İslam Ansiklopedisi ‘ Moğol İmparatorluğu sınırları ’sayı 7. 7 cilt.
syf.236